

УДК 364-056.24(477)

ОСНОВНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ В УКРАЇНІ

Матрос О.О., к. пед. н., старший викладач
кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини

У статті порушено проблему соціального захисту осіб з інвалідністю, проаналізовано нормативно-правове забезпечення соціального захисту осіб з інвалідністю. Виокремлено види, типи та причин інвалідності з їх характеристикою. Охарактеризовано шкалу обмежених можливостей, яка включає недугу, обмежену дієздатність і недеєздатність.

Ключові слова: соціальний захист, особи з інвалідністю, Конвенція ООН, інвалідність.

В статье затронута проблема социальной защиты лиц с инвалидностью, проанализировано нормативно-правовое обеспечение социальной защиты лиц с инвалидностью. Выделены виды, типы и причины инвалидности с их характеристикой. Охарактеризована шкала ограниченных возможностей, которая включает болезнь, ограниченную дееспособность и недееспособность.

Ключевые слова: социальная защита, лица с инвалидностью, Конвенция ООН, инвалидность.

Matros O.O. THE BASIC BASES OF SOCIAL PROTECTION OF PERSONS WITH DISABILITIES IN UKRAINE

The article addresses the problem of social protection of persons with disabilities, analyzes the legal and normative provision of social protection of persons with disabilities. The types and causes of disability with their characteristics are singled out. Characterized by the scale of limited opportunities, which includes illness, limited ability and incapacity.

Key words: social protection, persons with disabilities, UN convention, disability.

Постановка проблеми. Соціокультурна трансформація сучасного українського суспільства тісно пов'язана з розширенням сфери соціальної політики, одним із пріоритетів якої є забезпечення повноцінного функціонування суспільства, яке неможливе без створення умов для самореалізації кожної окремої людини. Об'єктами такої політики сьогодні стають різноманітні групи населення, що потребують специфічних підходів і методів роботи. Процеси реформування соціального, економічного, культурного та політичного життя в Україні сприяли загостренню проблем невідповідності прав і можливостей окремих членів та груп суспільства. Серед нових соціальних тенденцій, що мають місце в сучасному українському суспільстві, є загострення демографічної ситуації, одним із проявів якої є поширення осіб з інвалідністю. Держава взяла на себе обов'язок щодо підтримки таких громадян. Це зафіксовано у законодавстві України з питань соціального захисту осіб з інвалідністю, яке ґрунтується на Конституції України та Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та ряду інших нормативно-правових документів, які регулюють забезпечення соціального захисту в грошовому еквіваленті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «інвалід» походить від латинського «invalidus», що означає «немічний», «слабкий» (від лат. «valeo» – бути здоровим, «in» – заперечення, буквально «нездоровий, позбавлений здоров'я»).

До XIX ст. поняття «інвалід» у Західній Європі використовувався щодо поранених військових. Починаючи з середини XIX ст. значення поширюється і на цивільних осіб, які стали жертвами війни [1, с. 8].

Так, у Великому тлумачному словнику сучасної української мови зазначено, що «інвалід» – це людина, яка частково чи повністю втратила працездатність унаслідок поранення, хвороби, каліцтва чи старості, а «інвалідність» – це стан інваліда [2, с. 397].

У Законі України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (2005) поняття «інвалід» – це особа зі стійким розладом функцій організму, що у разі взаємодії із зовнішнім середовищем може призводити до обмеження їх життєдіяльності, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити їй соціальний захист. «Інвалідність» – це міра втрати здоров'я у зв'язку із захворюванням, травмою (її наслідками) або вродженими вадами, що у разі взаємодії із зовнішнім середовищем може

призводити до обмеження життєдіяльності особи, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для реалізації нею прав нарівні з іншими громадянами та забезпечити її соціальний захист [3].

В українській соціальній науці існує безліч визначень терміна «соціальний захист», але, на нашу думку, найбільше відповідає тематиці дослідження трактування терміна у виданні Національного університету «Кієво-Могилянська академія», де зазначено, що «соціальний захист» – це термін, який активно вживали у радянські часи та який охоплював соціальне забезпечення, а також частково – регулювання трудових відносин та інших сфер. Означає сукупність соціальних і юридичних гарантій, метою яких є забезпечення державою для кожного члена суспільства реалізації його основних соціально-економічних прав, передусім права на рівень життя, необхідний для нормального відтворення та розвитку особистості. У розумінні Європейського Союзу, «соціальний захист» – це ефективні засоби, які дозволяють впровадити необхідний рівень солідарності між особами, які отримують доходи, й особами, котрі їх не мають через вік, стан здоров'я та неможливість знайти роботу [7].

У соціальній науці існує досить значна характеристика видів, типів і причин інвалідності.

У дослідженні за редакцією Н.А. Сейко описано, що Шкала обмежених можливостей включає недугу, обмежену дієздатність і недієздатність. Існують такі групи інвалідності:

- інваліди з дитинства;
- інваліди за хворобою;
- інваліди праці.

За ступенем мобільності групи інвалідності поділяються на:

- мобільні;
- маломобільні;
- нерухомі.

У дітей інвалідність визначається як стійка соціальна дезадаптація. Причинами інвалідності дітей можуть бути зовнішні (механічні, фізичні, хімічні, біологічні, порушення харчування) та внутрішні (спонтанні зміни у генетиці, внутрішньоклітинні метаболіти, хвороби, що передаються спадковим шляхом, вродженні вади) фактори. До дітей з обмеженими функціональними можливостями відносять дітей із порушенням слуху і мовлення, зору, інтелектуального розвитку, опорно-рухового апарату, комплексними порушеннями психофізіологічного розвитку, хронічними соматичними та психоневрологічними захворюваннями [7, с. 44].

Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) було визначено такі ознаки інвалідності:

1) будь-яка втрата або порушення психологічної, фізіологічної або анатомічної структури або функції;

2) обмеженість або відсутність (через вказані вище дефекти) здатності виконувати функції так, як вважається нормальним для середньостатистичної людини;

3) ускладнення, що виходить зі вказаних вище недоліків, яке повністю або частково заважає людині виконувати певну роль [4, с. 20].

Так, відома російська дослідниця Є.І. Холостова виділяє такі групи інвалідності: за віком (діти-інваліди, інваліди-дорослі); за походженням інвалідності (інваліди з дитинства, інваліди війни, інваліди праці, інваліди за загальним захворюванням); за характером захворювання (мобільні, маломобільні, нерухомі); за ступенем працездатності (непрацездатні, тимчасово непрацездатні, працездатні в обмежених сферах, працездатні в полегшених умовах праці, працездатні) [9].

До причин інвалідності можна віднести:

- інвалідність з дитинства;
- професійні захворювання;
- нещасний випадок на виробництві;
- каліцтва, контузії, поранення, одержані під час захисту Батьківщини, тощо [1, с. 9].

Сьогодні в Україні одним із пріоритетних завдань є створення оптимальних і відповідних умов підтримки такої незахищеної категорії, як особи з інвалідністю. Вирішення такої проблеми безпосередньо пов'язане з професійним рівнем фахівців соціальної сфери, які покликані працювати з такою категорією населення.

В Україні діє ґрунтовна нормативно-правова база щодо людей з інвалідністю. Тому їх можна класифікувати на такі групи, як:

1) Міжнародні нормативно-правові документи:

- Конвенція ООН про права дитини;
- Конвенція ООН про права людини;
- Конвенція ООН про права інвалідів (в Україні ратифікована в 2008 р.);

– Всесвітня декларація про забезпечення виживання, захисту та розвитку дітей;

– Декларація про права інвалідів.

2) Нормативно-правові документи державного рівня – це:

- Конституція України.
- Закони України («Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» (1991), «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» (1996), «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» (2000), «Про охорону дитинства»

(2001), «Про соціальні послуги» (2003), «Про реабілітацію інвалідів в Україні» (2006), «Про освіту» (2017), «Про спеціальну освіту» (2015)).

– Укази Президента України («Про додаткові невідкладні заходи щодо створення сприятливих умов для життєдіяльності осіб з обмеженими фізичними можливостями», «Про додаткові заходи щодо підвищення якості освіти в Україні»).

– Розпорядження та постанови Кабінету Міністрів України («Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 р.», «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах» та ін.).

– Накази МОН України («Про затвердження Плану дій щодо запровадження інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на 2009–2012 рр.», «Про затвердження плану заходів щодо запровадження інклюзивного та інтегрованого навчання у загальноосвітніх навчальних закладах на період до 2012 р.» та ін.) [6, с. 80].

Держава взяла на себе обов'язок щодо підтримки громадян з інвалідністю. Це зафіксовано у законодавстві України з питань соціального захисту осіб з інвалідністю, яке ґрунтується на Конституції України та Законі України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» та ряду інших вище перерахованих нормативно-правових документів, які регулюють забезпечення соціального захисту в грошовому еквіваленті.

Саме у ст. 46 Конституції України зазначено, що громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх у разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом.

Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ і організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення; створенням мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними.

Пенсії, інші види соціальних виплат і допомоги, що є основним джерелом існування, мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [5].

Міністерство соціальної політики є головним державним органом, що забезпечує та координує роботу щодо виконання

Закону України «Про соціальні основи захищеності інвалідів в Україні».

За Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», пенсії за інвалідністю призначаються внаслідок: загального захворювання; каліцтва, не пов'язаного з роботою; інвалідності з дитинства.

Пенсія за інвалідністю призначається в разі настання інвалідності, що спричинила повну або часткову втрату працездатності внаслідок загального захворювання (в т. ч. каліцтва, не пов'язаного з роботою, інвалідності з дитинства) за наявності страхового стажу, передбаченого ст. 32 цього Закону.

Пенсія за інвалідністю призначається незалежно від того, коли настала інвалідність: у період роботи, до влаштування на роботу чи після припинення роботи.

Пенсія за інвалідністю від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання призначається відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності».

Залежно від ступеня втрати працездатності визначено три групи інвалідності. Причина, група, час настання інвалідності, строк, на який встановлюється інвалідність, визначається органом медико-соціальної експертизи згідно із законодавством. Пенсія за інвалідністю призначається незалежно від того, коли настала інвалідність: у період роботи, до влаштування на роботу чи після припинення роботи.

Щоб пенсія за інвалідністю була призначена від дня встановлення інвалідності, заяву на її призначення слід подати до управління Пенсійного фонду не пізніше трьох місяців із дня встановлення інвалідності [8].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, підсумовуючи, можна зробити висновок, що сьогодні державне управління в сфері соціального захисту осіб з інвалідністю спрямований на всебічний їх розвиток, але з урахуванням специфіки стану здоров'я осіб з інвалідністю особливу увагу доцільно приділяти вдосконаленню системи соціальної підтримки, охорони здоров'я, реалізації реабілітаційних програм для збереження фізичної та розумової активності таких дітей, максимально створювати умови для подальшого самостійного життя таких осіб.

Практичному соціальному працівникові завжди необхідно мати на увазі, що з настанням інвалідності для людини почина-

ється новий етап життя: виникають бар'єри на шляху здійснення найважливіших соціальних і вітальних потреб, змінюється суспільний статус особистості, порушується сформована система соціальних контактів, деформуються звичні життєві стереотипи. Необхідно створити належні умови для реалізації принципів і засад, проголошених у документах, і змінити негативні стереотипи щодо неповносправних людей в українському суспільстві, а це може стати перспективним напрямом для подальших розвідок.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Балдинюк О.Д. Соціальна підтримка дітей з особливими потребами на прикладі центру соціальної реабілітації дітей-інвалідів «Пролісок». Права дітей: від витоків до сьогодення: матеріали Всеукраїнського науково-методичного семінару (м. Умань, 25 травня 2016 р.) / ред. кол.: Н.М. Коляда та ін. Умань: ФОП Жовтий, 2016. С. 8–11.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. К. – Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
3. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні». URL: <http://vsgo.org.ua/ua/node/264>.
4. Коляденко Н.В. Теоретико-методичні основи та інструментарій сприяння розвитку трудової активності і конкурентоспроможності інвалідів на ринку праці: монографія. К.: ІПК ДСЗУ. 2014. 234 с.
5. Конституція України. ВВР України. 1996. URL: <http://www.president.gov.ua>.
6. Перфільєва М. Нормативно-правовий захист дітей з особливими освітніми потребами в Україні. Права дітей: від витоків до сьогодення: матеріали науково-методичного семінару (м. Умань, 25 травня 2016 р.) / ред. кол.: Н.М. Коляда та ін. Умань: ФОП Жовтий, 2016. С. 79–81.
7. Понятійно-термінологічний білінгвальний словник: соціальна сфера / за заг. ред. Н.А. Сейко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 224 с.
8. Сайт Міністерства соціальної політики. URL: <http://www.msp.gov.ua>
9. Холостова Е.И. Социальная работа с инвалидами: учеб. пособ. М., 2009. 240 с.

УДК 378.035:316.647.82–053–048.66

ЕЙДЖИЗМ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ТА СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ НАПРЯМИ ЙОГО ПОДОЛАННЯ

Печериця Н.М., аспірант кафедри соціальної педагогіки
Харківська державна академія культури

У статті наведено огляд наукових праць, в яких досліджено проблеми студентської молоді, вікової дискримінації, ейджизму, освітньо-культурного середовища, соціально-педагогічної корекції. Висвітлено сутність ейджизму та його видів. Проаналізовано причини виникнення ейджизму в суспільстві та джейнізму в студентській молоді. Обґрунтовано необхідність застосування соціально-педагогічної корекції з метою виправлення негативного ставлення студентської молоді до людей похилого віку. Підкреслено напрями соціально-педагогічної корекції ейджизму в середовищі закладів вищої освіти.

Ключові слова: ейджизм, студентська молодь, середовище ЗВО, соціально-педагогічна корекція.

В статье приведен обзор научных работ, в которых исследованы проблемы студенческой молодежи, возрастной дискриминации, эйджизма, образовательно-культурной среды, социально-педагогической коррекции. Раскрыта сущность эйджизма и его видов. Проанализированы причины возникновения эйджизма в обществе и джейнизма у студенческой молодежи. Обоснована необходимость применения социально-педагогической коррекции с целью исправления негативного отношения студенческой молодежи к людям пожилого возраста. Рассмотрены направления социально-педагогической коррекции эйджизма в среде учреждений высшего образования.

Ключевые слова: эйджизм, студенческая молодежь, среда УВО, социально-педагогическая коррекция.

Pecherytsia N.M. AGEISM AMONG YOUNG STUDENTS AND SOCIAL AND PEDAGOGICAL WAYS TO OVERCOME IT

The article gives an overview of scientific papers, describing studies of problems of young students, age discrimination, ageism, educational and cultural environment, social and pedagogical correction. The essence of ageism and its types are explained. The necessity of employing social and pedagogical correction in order to correct negative attitude of young students to senior citizens has been substantiated. The ways of social and pedagogical correction of ageism in the environment at higher educational institution are discussed have been highlighted.

Key words: ageism, young students, environment at higher education institution, social and pedagogical correction.